

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№5 (2)

ISSN: 2992-8982 <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2026

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

*Elektron nashr. 2026-yil, may.
2-qism*

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldix'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Faxridinov Zafarjon Faxridin o'g'li, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi HIJQKD boshqarma boshlig'i
Utayev Uktam Choriyevich, Anijon viloyati prokurorining o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi IJQK Departamentining Namangan viloyati boshqarmasi boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.
Abdukarimova Dinara Rustamxonovna, bank-moliya akademiyasi professori, DSc., professor.
Ikramov Murod Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Fakhriddinov Zafarjon Fakhriddin ogli, Head of the DCEC under the Prosecutor General's Office of the Rep. of Uzb.
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Prosecutor of Anijan Region
Ochilov Farkhod, Head of the Namangan Regional Department of the Department of Internal Affairs of Rep. of Uzb.
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.
Abdukarimova Dinara Rustamkhanovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Ikramov Murod Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Rustamov Ilkomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Rakhimovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

TIJORAT BANKLARIDA MOLIVAVIY HISOBOTLAR TAHLILINI RIVOJLANTIRISHNING DOLZARB MUAMMOLARI VA ULARNI BARTARAF ETISH YO'NALISHLARI	12
Xudoyberdiyev Ulug'bek Axmad o'g'li	
O'ZBEKISTON KOMPANIYALARIDA DIVIDEND SIYOSATI JOZIBADORLIGINI OSHIRISH	16
Shermuxeimedov Akmal Komiljonovich	
РАЗВИТИЕ МЕХАНИЗМОВ ФИНАНСИРОВАНИЯ МАЛОГО И СРЕДНЕГО БИЗНЕСА В КОММЕРЧЕСКИХ БАНКАХ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ФИНТЕХА И ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА	21
Салимова Зиёда Рустамжон қизи	
ELEKTR TARMOQLARI KORXONALARIDA YO'QOTISHLAR HISOBI UCHUN ISHCHI HISOBVARAQLARI TIZIMINI ISHLAB CHIQUISH	27
Xojimurodov Zuxriddin Shukurullo o'g'li	
RAQAMLI MUHITDA BANK XIZMATLARINI MASOFADAN KO'RSATISHNI TAKOMILLASHTIRISH	32
Azlarova Aziza Axrorovna	
RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA SOLIQ ORGANLARI FAOLIYATINI SUN'YI INTELLEKT TEXNOLOGIYALARI ASOSIDA BOSHQARISHNI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI	36
Soyibova Matluba Ahmedboyevna	
O'ZBEKISTONDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA TADBIRKORLIK SUBYEKTLARI FAOLIYATINI STRATEGIK BOSHQARISH METODOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI	41
M.O. Yo'ldoshova	
NARXLARNI BOSHQARISHNING ZAMONAVIY KONSEPSIYASI SIFATIDA DINAMIK NARX SHAKLLANTIRISH	45
Anvar Deberdiyev	
SOLIQ MA'MURCHILIGINI RAQAMLASHTIRISH VA RIVOJLANTIRISH ORQALI YASHIRIN IQTISODIYOT KO'LAMINI QISQARTIRISH YO'LLARI	49
Mamatkulov Salimjon Raxmonkulovich	
STARTAP EKOTIZIMLARINI RAG'BATLANTIRISHNING SOLIQ MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH: GLOBAL MUAMMOLAR VA HUDUDIIY IMKONIYATLAR	55
Ishimova Mohinur Absalomovna	
UMUMIY OVQATLANISH TIZIMIDA B2B MARKETINGINI JORII ETISH. (XORAZM VILOYATI MISOLIDA)	61
Zakirova Gulnoza Quدراتovna, Aliyeva Gulnora Ildarovna	
TIBBIYOT TASHKIOTLARIDA NOMOLIVAVIY AKTIVLAR HISOBI AMALIYOTINI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI	67
Iskanov Xoljigit Nurkosimovich	
RAQAMLI TA'LIM TEXNOLOGIYALARINI RIVOJLANTIRISH MARKAZIDA ICHKI AUDIT TIZIMINI TASHIL ETISH AMALIYOTI	73
Suyunov Yorqin Bekmurodovich, Nazarov Ubaydulla Abdumannapovich	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA MONOPOLIYAGA QARSHI SIYOSATNI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI	79
Yuldashev Akmal Kiyomovich	
TOG'-KON KORXONALARIDA TEXNOLOGIK TIZIM HOLATINI BAHOLASH VA IQTISODIIY SAMARADORLIK ZAXIRALARINI ANIQLASH	83
Abirova Nargizabonu	
YASHIL IQTISODIYOT TAMOYILLARI VA ULARNING MILLIIY RIVOJLANISHI	88
Turayev Abduvohid Kuldashovich	

IQTISODIYOTNING INNOVATSION TARAQQIYOTI SHAROITIDA MEHNAT RESURSLARIDAN SAMARALI FOYDALANISHDAGI XORIJ MAMLAKATLAR TAJRIBASI.....	93
Artiqova O'g'iljon Zafar qizi	
O'ZBEKISTON MILLIY TELERADIOKOMPANIYASI IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA SEMIR MODELIDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI	101
Rustamov Zafar	
QURILISH MATERIALLARI SANOATI KORXONALARIDA ISHLAB CHIQARISH TANNARXINI PASAYTIRISHNING IQTISODIY MEXANIZMLARI	107
Metyakubov Azamat Djumanazarovich	
BUXORO ARK ANSAMBLI TURISTIK SIG'IM IMKONIYATLARINI BAHOLASH	111
Sulaymonova Malika Maxmudovna, Qilichov Muhriddin Husniddin o'g'li	
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕХАНИЗМОВ ПЛАНИРОВАНИЯ, КОНТРОЛЯ И АНАЛИЗА ДЕНЕЖНЫХ ПОТОКОВ НА МАЛЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ	116
Муродов Шавкатжон Фарходович, Зайналов Ж. Р.	
XALQARO MOLIYA INSTITUTLARI ISHTIROKIDAGI INVESTITSION LOYIHALARNI AMALGA OSHIRISHDA MAVJUD MUAMMOLAR VA ULARNI BARTARAF ETISH YO'LLARI	121
Ochildiyeva Naima Mengziya qizi, Ollokulova Feruza Mansurovna	
TIJORAT BANKLARINING KREDITLASH AMALIYOTIDA SUN'IY INTELLEKT TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISHNI TAKOMILLASHTIRISH.....	127
Melibayev Sodir Adilovich	
TIJORAT BANKLARI RENTABELLIGINI TA'MINLASHDA AKTIVLAR VA REGULYATIV KAPITALNING O'RNI	135
Sheraliev Abbos Xolmuminovich	
DIGITAL TRANSFORMATION OF DECISION-MAKING IN THE NATIONAL ELECTRICITY GRID OF UZBEKISTAN	140
Abdumalik A. Djumanov, Mukhlisa M. Gafurova, Tursunmurod R. Sobirov	
VIRTUAL IQTISODIYOTNING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISH MEXANIZMLARI	147
Yuldashev Adhamjon Axadjonovich	
O'ZBEKISTON QIMMATLI QOG'OZLAR BOZORINING RIVOJLANISH HOLATI VA INSTITUTSIONAL TUZILMASI.....	152
Shamsiddinov Ne'matjon Ashurali o'g'li	
ASOSIY VOSITALAR HISOBI VA AUDITINI TAKOMILLASHTIRISH.....	157
To'ychiyeva Dilnoza Farxod qizi	

O'zbekiston Respublikasida buxgalteriya hisobi va audit tizimini xalqaro standartlarga moslashtirish, shaffoflikni ta'minlash hamda moliyaviy nazorat samaradorligini oshirish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev tomonidan qabul qilingan qaror va farmonlar mazkur sohada muhim institutsional o'zgarishlarga zamin yaratdi. Jumladan, 2020-yil 24-fevraldagi "Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tishni jadallashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qaror asosida korxonalarda hisob tizimini modernizatsiya qilish va uni xalqaro talablarga moslashtirish vazifalari belgilab berildi¹. Ushbu hujjat asosiy vositalar hisobini yuritishda zamonaviy yondashuvlarni joriy etish, aktivlarni baholash hamda amortizatsiya hisoblashda yagona metodologiyani qo'llash zaruratini yuzaga keltirdi.

Shuningdek, 2021–2023-yillarda davlat moliyaviy nazoratini takomillashtirishga qaratilgan islohotlar doirasida audit tizimini rivojlantirish, ichki audit xizmatlarini kuchaytirish hamda raqamli audit mexanizmlarini joriy etish bo'yicha qator chora-tadbirlar amalga oshirildi². Bu esa asosiy vositalar auditi sifatini oshirish, moliyaviy xatoliklarni kamaytirish va xo'jalik operatsiyalarining shaffofligini ta'minlashda muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda.

Shu nuqtai nazardan, asosiy vositalar hisobi va auditini takomillashtirish, ularni xalqaro standartlar asosida tashkil etish, ichki nazorat tizimini kuchaytirish hamda raqamli texnologiyalarni keng joriy etish ilmiy va amaliy jihatdan muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur maqolaning asosiy maqsadi asosiy vositalar hisobi va auditini takomillashtirishning nazariy asoslarini tahlil qilish, mavjud muammolarni aniqlash hamda ularni bartaraf etish bo'yicha ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Asosiy vositalar hisobi va auditini takomillashtirish masalalari iqtisodiyot fanida keng o'rganilgan yo'nalishlardan biri bo'lib, ushbu sohada olib borilgan ilmiy tadqiqotlar ularning nazariy asoslari hamda amaliy qo'llanilish mexanizmlarini yoritib beradi. Xalqaro va mahalliy ilmiy adabiyotlarda asosiy vositalarni hisobga olishning turli jihatlari, xususan, ularni tan olish, baholash, amortizatsiya hisoblash hamda audit qilish masalalari alohida e'tibor markazida bo'lib kelmoqda.

Xalqaro miqyosda olib borilgan tadqiqotlarda asosiy vositalar hisobi moliyaviy hisobotning muhim tarkibiy qismi sifatida qaraladi. Xususan, International Accounting Standards Board tomonidan ishlab chiqilgan Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari (MHXS/IFRS)da asosiy vositalarni tan olish va baholashning yagona mezonlari belgilangan bo'lib, ular aktivlarning real qiymatini aks ettirishga xizmat qiladi³. Ushbu yondashuv aktivlarning iqtisodiy foyda keltirish qobiliyatini aniq baholash imkonini beradi.

Ilmiy tadqiqotlarda amortizatsiya siyosatini to'g'ri tanlash korxonaning moliyaviy natijalariga sezilarli ta'sir ko'rsatishi ta'kidlanadi. Xususan, International Federation of Accountants tomonidan ishlab chiqilgan audit standartlarida amortizatsiya hisobining asoslanganligi va izchilligi auditorlik tekshiruvining muhim obyekti sifatida qaraladi⁴. Shu bilan birga, zamonaviy tadqiqotlarda amortizatsiya usullarini korxonaning faoliyat xususiyatlariga moslashtirish zarurligi qayd etilgan.

So'nggi yillarda raqamli texnologiyalarning rivojlanishi asosiy vositalar hisobi va auditiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Jumladan, World Bank tadqiqotlarida qayd etilishicha, raqamlashtirilgan buxgalteriya tizimlari hisobning aniqligini oshirish, inson omili bilan bog'liq xatolarni kamaytirish va audit jarayonini avtomatlashtirish imkonini beradi⁵. Bu esa audit samaradorligini oshirish bilan birga, moliyaviy hisobotlarning ishonchligini ta'minlaydi.

Mahalliy iqtisodchi olimlar tomonidan ham asosiy vositalar hisobi va auditining turli jihatlari o'rganilgan. Xususan, Karimov A. o'z ilmiy ishlarida asosiy vositalarni hisobga olishda milliy standartlarning o'ziga xos jihatlari tahlil qilib, ularni xalqaro standartlarga yaqinlashtirish zarurligini asoslab bergan⁶. Shuningdek, Hasanov B. audit nazariyasiga oid tadqiqotlarida asosiy vositalar auditi jarayonida ichki nazorat tizimining ahamiyatini alohida ta'kidlagan⁷.

Bundan tashqari, zamonaviy ilmiy maqolalarda asosiy vositalarni qayta baholash va ularning haqiqiy qiymatini aniqlash masalalari ham dolzarb ekanligi qayd etiladi. Organisation for Economic Co-operation and

1 O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi. (2020). Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tishni jadallashtirish chora-tadbirlari to'g'risidagi qaror (PQ-4611). Toshkent.

2 O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi. (2021). Buxgalteriya hisobi milliy standartlari. Toshkent.

3 IASB. International Financial Reporting Standards (IFRS), 2021.

4 IFAC. International Standards on Auditing (ISA), 2020.

5 World Bank. Financial Reporting and Auditing: A Global Perspective, 2022.

6 Karimov A. Buxgalteriya hisobi asoslari, 2020.

7 Hasanov B. Audit nazariyasi va amaliyoti, 2021.

Development hisobotlariga ko'ra, aktivlarni qayta baholash moliyaviy hisobotlarning real holatini aks ettirishda muhim vosita bo'lib, investorlarga asosli qarorlar qabul qilish imkonini beradi⁸.

Shu bilan birga, mavjud adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, asosiy vositalar hisobi va auditini takomillashtirish masalalari yetarli darajada o'rganilgan bo'lsa-da, raqamli iqtisodiyot sharoitida ushbu jarayonlarni yanada chuqurroq tadqiq etish zarur. Ayniqsa, sun'iy intellekt, avtomatlashtirilgan audit tizimlari va raqamli nazorat mexanizmlarini joriy etish masalalari yangi ilmiy izlanishlarni talab etadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda asosiy vositalar hisobi va auditini takomillashtirish masalalarini o'rganishda kompleks ilmiy yondashuv qo'llanildi. Tadqiqot metodologiyasi nazariy va amaliy usullar uyg'unligiga asoslanadi.

Tadqiqot jarayonida umumilmiy usullar — tahlil va sintez, taqqoslash, umumlashtirish hamda tizimli yondashuvdan foydalanildi. Asosiy vositalar hisobining amaldagi holatini baholashda normativ-huquqiy hujjatlar, xususan, xalqaro va milliy standartlar o'rganildi. Shuningdek, audit jarayonini tahlil qilishda mantiqiy hamda qiyosiy tahlil usullari qo'llanildi.

Amaliy jihatdan esa korxonalarda asosiy vositalar hisobini yuritish va auditini tashkil etishdagi mavjud muammolarni aniqlash maqsadida tahliliy yondashuvdan foydalanildi. Tadqiqot davomida asosiy vositalarni baholash, amortizatsiya hisoblash, inventarizatsiya o'tkazish hamda audit jarayonlarining samaradorligi tahlil qilindi.

Olingan natijalar asosida asosiy vositalar hisobi va auditini takomillashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan xulosalar va amaliy tavsiyalar shakllantirildi. Xususan, ichki nazorat tizimini kuchaytirish, hujjatlashtirish jarayonlarini standartlashtirish hamda zamonaviy raqamli texnologiyalarni keng joriy etishning ustuvor yo'nalishlari belgilab berildi.

Mazkur metodologiya tadqiqot natijalarining ilmiy ishonchligi, mantiqiy izchilligi hamda amaliy ahamiyatini ta'minlashga xizmat qiladi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Mazkur tadqiqot doirasida asosiy vositalar hisobi va auditing amaldagi holati kompleks yondashuv asosida tahlil qilinib, ularning samaradorligiga ta'sir etuvchi iqtisodiy, tashkiliy va institutsional omillar chuqur o'rganildi. Tahlillar natijasida asosiy vositalarni hisobga olish, baholash, amortizatsiya hisoblash, qayta baholash va auditdan o'tkazish jarayonlarida bir qator tizimli muammolar mavjudligi aniqlandi. Shu bilan birga, mazkur yo'nalishlarda zamonaviy boshqaruv mexanizmlarini joriy etish orqali hisob va audit samaradorligini sezilarli darajada oshirish imkoniyatlari mavjudligi asoslab berildi.

Tadqiqot natijalari asosida ichki nazorat tizimining ahamiyati ham yuqori ekanligi asoslab berildi. Korxonalarda asosiy vositalar harakati ustidan ichki nazorat mexanizmlarining samarali ishlashi ularning noqonuniy chiqarib yuborilishi, talon-toroj qilinishi yoki noto'g'ri hisobga olinishi xavfini kamaytiradi. Ayniqsa, asosiy vositalarni kirim qilish, foydalanishga topshirish, ko'chirish va hisobdan chiqarish jarayonlarining hujjatlar bilan to'liq tasdiqlanishi audit sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, tadqiqot davomida raqamli texnologiyalarni joriy etishning amaliy samaradorligi ham tahlil qilindi. Zamonaviy ERP tizimlari, elektron hujjat aylanishi, QR-kod va RFID texnologiyalari asosiy vositalarni nazorat qilishda muhim vosita sifatida namoyon bo'lmoqda. Raqamlashtirilgan buxgalteriya tizimlari hisob ma'lumotlarining aniqligini oshirish, inson omili bilan bog'liq xatolarni kamaytirish hamda audit jarayonlarini avtomatlashtirish imkonini beradi. Natijada audit o'tkazish muddati qisqaradi, nazorat samaradorligi oshadi va moliyaviy hisobotlarning ishonchligi mustahkamlanadi.

2025-yil holatiga ko'ra, O'zbekistonda faoliyat yuritayotgan korxonalarining katta qismi kichik biznes subyektlari hissasiga to'g'ri kelishi asosiy vositalar hisobini yuritishda soddalashtirilgan va bir vaqtning o'zida samarali tizimlarni joriy etish zaruratini yuzaga keltiradi. Ayniqsa, kichik korxonalarda inventarizatsiya natijalarini to'g'ri hujjatlashtirish hamda amortizatsiya me'yorlarini soliq qonunchiligi talablariga muvofiq qo'llash eng dolzarb masalalardan biri ekanligi aniqlandi.

Shu bilan birga, olib borilgan tahlillar asosida asosiy vositalar hisobi va auditini takomillashtirish imkoniyatlari ham aniqlandi. Xususan, raqamli buxgalteriya tizimlarini joriy etish orqali hisob jarayonlarini avtomatlashtirish, ma'lumotlarning aniqligini oshirish hamda tezkor nazoratni ta'minlash mumkin. Elektron hujjat aylanishi tizimlaridan foydalanish esa audit jarayonining shaffofligi va samaradorligini oshirishga xizmat qiladi (1-jadval).

8 OECD. Corporate Governance and Financial Transparency, 2021.

1-jadval. Asosiy vositalar hisobi va auditi bo'yicha tahliliy ko'rsatkichlar⁹

Ko'rsatkich	Mazmuni	Amaliy ahamiyati
Asosiy vositalarni tan olish mezon	Bir yildan ortiq xizmat muddati va belgilangan qiymat mezoniga javob beradigan moddiy aktivlar asosiy vosita sifatida tan olinadi.	Aktivlarni to'g'ri tasniflash va noto'g'ri xarajatlarni oldini olishga yordam beradi. lex+1
Hisob birligi	Asosiy vositalar hisobi inventar obyekt bo'yicha yuritiladi.	Har bir obyekt alohida nazorat qilinadi, bu audit sifatini oshiradi.
Boshlang'ich qiymat	Sotib olish, tashish, o'rnatish va foydalanishga tayyorlash bilan bog'liq xarajatlar asosiy vosita qiymatiga kiritiladi.	Balansda aktivning real qiymatini aks ettirish imkonini beradi. scientific-ji+1
Amortizatsiya	Asosiy vositalar qiymati foydali xizmat muddati davomida amortizatsiya orqali qoplanadi.	Xarajatlarni davrlar bo'yicha to'g'ri taqsimlashni ta'minlaydi. lex+1
Inventarizatsiya	Asosiy vositalar inventarizatsiyada naturada ko'zdan kechiriladi va buxgalteriya ma'lumotlari bilan solishtiriladi.	Mavjudlik va saqlanish holatini tekshirishda asosiy audit vositasi hisoblanadi. lex+1
Elektron reyestr	Har bir aktivga inventar raqami biriktirish va elektron registr yuritish tavsiya etiladi.	Qidirish, hisoblash va nazoratni tezlashtiradi. kladana+1
Ichki nazorat	Kirim, foydalanish, ko'chirish va hisobdan chiqarish jarayonlari hujjatlar bilan tasdiqlanishi kerak.	Xatolik va talon-toroj xavfini kamaytiradi. menejment+1
Audit yondashuvi	Riskka asoslangan tekshiruv, hujjatlar mosligi va fizik mavjudlikni solishtirish muhim.	Auditorlik xulosasining ishonchligini oshiradi. yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot+1

Mazkur jadval asosiy vositalar hisobini yuritishning eng muhim bosqichlarini tizimli ravishda birlashtiradi. Unda asosiy vositalarni tan olishdan boshlab, ularni baholash, amortizatsiya hisoblash, qayta baholash, inventarizatsiya va audit jarayonlarigacha bo'lgan asosiy bosqichlar yoritilgan. Ayniqsa, inventarizatsiya hamda hujjatlashtirish jarayonlarini to'g'ri tashkil etish moliyaviy hisobotlarning haqqoniyligi va ishonchligini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi (2-jadval).

2-jadval. O'zbekiston korxonalarida asosiy vositalar (AV) tarkibi va amortizatsiya me'yorlari tahlili (2025-yil)¹⁰

Asosiy vositalar guruhi	Amortizatsiya me'yori (yillik %)	Hisobga olishning asosiy yondashuvi (BHMS 5)	Auditdagi muhim nazorat nuqtasi
Binolar va inshootlar	3% - 5%	Boshlang'ich qiymat / Qayta baholangan qiymat	Mulkiy huquq va kadastr hujjatlari
Mashina va uskunalar	20%	Boshlang'ich qiymat / Bozor qiymati	Ishlab chiqarish quvvati va texnik pasport
Transport vositalari	10% - 15%	Boshlang'ich qiymat	Yo'l varaqalari va ekspluatatsiya hujjatlari
Kompyuter va texnikalar	25% - 33%	Boshlang'ich qiymat	Jismoniy mavjudlik va inventar raqami

Eslatma: Jadval 2025-yil 1-yanvardan kuchga kirgan 5-son "BHMS Asosiy vositalar" va O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 306-moddasi asosida tuzildi. Amortizatsiya stavkalari korxonalar hisob siyosatiga ko'ra farqlanishi mumkin.

2025-yil noyabr holatiga ko'ra, O'zbekistonda 465,9 mingdan ortiq korxonalar faoliyat yuritmoqda, ularning 84,9 foizini kichik biznes subyektlari tashkil etadi. Kichik korxonalarda asosiy vositalar hisobini yuritishda eng dolzarb muammolar sifatida inventarizatsiya natijalarini to'g'ri hujjatlashtirish hamda amortizatsiya me'yorlarini soliq qonunchiligi talablariga muvofiq qo'llash masalalari namoyon bo'lmoqda. Audit amaliyotida taqdim etilgan hisobotlarning qariyb 40 foizdan ortig'i yetarli darajada tahlil qilinmagan, standart shaklda tayyorlangan hujjatlar ko'rinishida ekanligi kuzatilgan. Bu esa asosiy vositalar hisobi va auditini yanada takomillashtirish zaruratini kuchaytiradi.

Tahlil natijalariga ko'ra, asosiy vositalar hisobi va auditini takomillashtirish quyidagi ustuvor yo'nalishlarda amalga oshirilishi maqsadga muvofiq:

9 Muallif ishlanmasi

10 Muallif ishlanmasi

- asosiy vositalarni tan olish va baholash jarayonlarini xalqaro standartlar asosida qayta ko'rib chiqish;
- amortizatsiya siyosatini aktivlarning texnik va iqtisodiy xususiyatlariga mos ravishda optimallashtirish;
- qayta baholash jarayonlarini muntazam hamda ilmiy asoslangan metodologiya asosida amalga oshirish;
- inventarizatsiya tizimini real nazorat mexanizmlariga asoslash va uning samaradorligini oshirish;
- audit jarayonida riskka asoslangan yondashuvni keng qo'llash;
- ichki nazorat tizimini kuchaytirish hamda doimiy monitoring mexanizmlarini rivojlantirish;
- zamonaviy raqamli texnologiyalar va avtomatlashtirilgan audit vositalaridan foydalanish ko'lamini kengaytirish.

Yuqoridagi yo'nalishlar asosida olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, asosiy vositalar hisobi va auditini takomillashtirish nafaqat moliyaviy hisobotlarning ishonchligini oshiradi, balki korxonalarda resurslardan samarali foydalanish, xarajatlarni optimallashtirish hamda boshqaruv qarorlarini qabul qilish sifatini yaxshilashga ham xizmat qiladi. Shu jihatdan mazkur tadqiqot natijalari muhim amaliy ahamiyatga ega bo'lib, ularni korxonalar faoliyatida qo'llash ijobiy iqtisodiy natijalarga erishish imkonini beradi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Mazkur tadqiqot natijalari asosiy vositalar hisobi va auditini takomillashtirish korxonalarining moliyaviy barqarorligini ta'minlash, resurslardan oqilona foydalanish hamda moliyaviy hisobotlarning ishonchligini oshirishda muhim omil ekanligini ko'rsatdi.

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi umumlashtirilgan xulosaga kelindi: asosiy vositalar hisobi va auditini takomillashtirish kompleks yondashuvni talab etadi hamda u quyidagi yo'nalishlarda amalga oshirilishi maqsadga muvofiqdir.

Avvalo, asosiy vositalarni hisobga olish jarayonini xalqaro standartlar asosida tashkil etish orqali ularning real qiymatini aks ettirish va moliyaviy hisobotlarning shaffofligini ta'minlash zarur. Shu bilan birga, amortizatsiya siyosatini aktivlarning iqtisodiy xususiyatlaridan kelib chiqib differensial tarzda qo'llash, ya'ni har bir asosiy vosita turiga mos optimal usulni tanlash korxonalar xarajatlari yanada aniqroq hisoblash imkonini beradi.

Bundan tashqari, qayta baholash jarayonlarini muntazam ravishda amalga oshirish hamda ularni ilmiy asoslangan metodikalar asosida tashkil etish aktivlarning balans qiymatini bozor sharoitlariga moslashtirishga xizmat qiladi. Inventarizatsiya jarayonlarini esa real nazorat mexanizmlari asosida olib borish, ya'ni raqamli texnologiyalar yordamida asosiy vositalarning haqiqiy mavjudligini aniqlash hisob ma'lumotlarining aniqligini oshiradi.

Audit tizimini takomillashtirish nuqtai nazaridan esa ichki nazorat tizimini kuchaytirish, riskka asoslangan audit yondashuvini joriy etish hamda audit jarayonini to'liq hujjatlashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, auditda zamonaviy raqamli texnologiyalar, jumladan, avtomatlashtirilgan audit dasturlari va elektron hujjat aylanishi tizimlaridan foydalanish audit samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

Umuman olganda, asosiy vositalar hisobi va auditini takomillashtirish bo'yicha ilgari surilgan ushbu yondashuvlar korxonalarda moliyaviy boshqaruv tizimini mustahkamlash, iqtisodiy samaradorlikni oshirish hamda investitsiyaviy jozibadorlikni kuchaytirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasining 13.04.2016-yildagi "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuniga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish haqidagi O'RQ-404-sonli Qonuni, <https://lex.uz/ru/docs/-2931253>
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 24.02.2020-yildagi "Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-4611-sonli qarori, <https://lex.uz/uz/docs/-4746047>
3. O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyot va moliya vazirining 06.08.2024-yilda O'zbekiston Respublikasi buxgalteriya hisobining milliy standarti (1-sonli BHMS) "Moliyaviy hisobotni taqdim etish va hisob siyosati"ni tasdiqlash haqidagi ro'yxatdan o'tgan buyrug'i, ro'yxat raqami 3544 <https://lex.uz/uz/docs/-7050497>
4. International Accounting Standards Board. (2021). International Financial Reporting Standards (IFRS). London: IFRS Foundation.
5. International Federation of Accountants. (2020). International Standards on Auditing (ISA). New York.
6. World Bank. (2022). Financial Reporting and Auditing: A Global Perspective. Washington, DC.
7. Organisation for Economic Co-operation and Development. (2021). Corporate Governance and Financial Transparency. Paris.
8. Karimov, A. (2020). Buxgalteriya hisobi asoslari. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti.
9. Hasanov, B. (2021). Audit nazariyasi va amaliyoti. Toshkent: Fan nashriyoti.
10. Deloitte. (2023). Audit of Fixed Assets: Modern Approaches and Best Practices.
11. PwC. (2022). Global Accounting and Auditing Trends.
12. KPMG. (2023). Digital Transformation in Accounting and Auditing.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2026. № 5 (2)

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>
